

ТЛУМАЧНО-ПЕРЕКЛАДНИЙ СЛОВНИК УТРУДНЕНЬ
«І возвеличимо на диво
і розум наш, і наш язик»
(Т.Г.Шевченко)

*Для учнів 5 класу загальноосвітніх
навчальних закладів
(ПРОЕКТ)*

*Підготувала
вчитель української мови
та літератури
Макіївської ЗШ I – II ступенів №25
Ганненко Інна Петрівна*

ПАСПОРТ ПРОЕКТУ

Стрижнева ідея:

- створити посібник для учнів 5 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з різних розділів, що викликають утруднення у дітей при їх вивченні на уроках української мови.

Тип проекту: колективний, практико-орієнтований.

Термін проекту: довгостроковий – лютий 2012 – травень 2013 року.

Обладнання: науково-методична, довідкова література, ресурси Інтернет.

Зміст проекту:

- Словник утруднень укладено відповідно до чинної програми з української мови для ЗНЗ (за редакцією Л.В.Скуратівського).
- До його складу увійшли розділи з лексики та фразеології української мови, культури мовлення.
- У словнику подано теоретичний матеріал переважно у вигляді таблиць, а практичний матеріал представлено завданнями в різній формі, в т.ч. такого ж формату, що і тест ЗНО з української мови та літератури.

Актуальність проблеми, наукове обґрунтування:

- Проголошення незалежності України дало потужний імпульс для розвитку, дослідження та наукового опису української мови. Не в останню чергу це виявилось у появі великої кількості словників. Не обійдена увагою в цьому плані й фразеологія. Усталені звороти української мови на початку 90-х років ХХ століття були професійно укладені у “Фразеологічний словник української мови” й прокоментовані групою вчених-лексикографів, які працювали при інституті мовознавства імені О.О.Потебні Академії наук України (1993 р.)
- Словник української мови, з одного боку продовжує традиції “Фразеологічного словника української мови”, з іншого – має свою специфіку – розрахований саме на учнів 5 – 7 класів, у яких виникають утруднення під час вивчення теми “Фразеологія”, але при цьому діти ще не мають необхідних навичок роботи з академічними великими словниками, не можуть швидко опановувати великий обсяг статей цих словників. Тому і виникла потреба у такому словнику, що містить невеликий обсяг інформації, необхідної саме для учнів школи II ступеня, насамперед для учнів 5 класу, які тільки починають вивчення цього розділу науки про мову.

Мета та завдання проекту:

створити такий посібник, що дозволить підвищити рівень мовленнєвої компетентності учнів шляхом ознайомлення з теоретичними відомостями з фразеології як розділу науки про мову, розтлумачити значення найбільш уживаних фразеологізмів, що викликають утруднення, та подати тренувальні вправи, що дозволять учням використати ці відомості під час виконання практичних завдань при підготовці до самостійних, контрольних робіт, олімпіад, конкурсів та ЗНО.

Забезпечення проекту:

- Науково-методичне забезпечення – посібник укладено відповідно до чинної програми з української мови для ЗНЗ (за ред. Л.В.Скуратівського),
- науковими джерелами стали:
- “Фразеологічний словник української мови”: у 2-х томах (Укладач Удовиченко Г.М., 1984),
- “Фразеологічний словник української мови”: у 2-х томах (1993 р.),
- “Шкільний словник української мови: синоніми, антоніми, омоніми, пароніми, фразеологізми” (Харків, ФОП Співак Т.К., 2009),
- “Словник стійких народних порівнянь” (укл. Юрченко О.С., Івченко А.О., 1993)

Критерії оцінки очікуваних результатів (прогноз):

- рівень сформованості мовленнєвої компетентності учнів;
- ступінь впливу використання словника утруднень на удосконалення навчальних досягнень учнів;
- рівень активності учнів на уроках української мови під час вивчення теми “Фразеологія”,
- рівень використання фразеологізмів на уроках української мови та літератури.

Перелік основних заходів щодо реалізації проекту:

- аналіз науково-методичної літератури з теми “Фразеологія”;
- визначення рівня володіння учнями знаннями та вміннями з теми, підбір відповідних тестів, проведення тестування учнів;
- опрацювання літературних творів, що містять фразеологізми та вивчаються у 5 – 7 класах;
- систематизація отриманої інформації, укладання словника труднощів української мови (розділ “ Фразеологія ”).

Очікувані результати:

- для вчителя: використання словника як із навчальною метою (для вироблення мовних умінь та навичок), так і з обліковою (для проведення самостійних та тематичних контрольних робіт, конкурсів з української мови тощо);
- для учнів: краще засвоєння навчального матеріалу з теми “ Фразеологія ”, збагачення словникового запасу, активне використання фразеологізмів в усному мовленні та письмових роботах на уроках української мови та літератури .

Система організації та контроль щодо ефективності проекту:

- фіксування проявів використання фразеологізмів в усному та писемному мовленні учнів;
- спостереження, тестування;
- аналіз результатів, редагування словника, складання додаткових практичних завдань з теми “ Фразеологія ”.

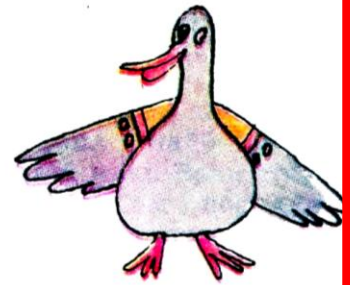

АЛФАВІТ

АБВ

ГГДЕЄ

ЖЗ

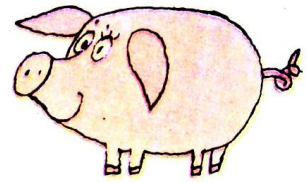
ІІЙК

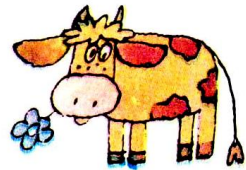
ЛМН

ОП

РСТ

УФХ

ЦЧШ

ЩЮЯ

ЮНИЙ ЧИТАЧУ!

У тебе в руках чарівна книжка, яка допоможе розкрити багато таємниць, захованих у найбагатшій і невичерпній скарбниці – в українській мові. Вона стане твоїм постійним супутником, помічником і порадником, якщо ти не просто читаєш, а й вдумаєшся в зміст прочитаного, намагаєшся зрозуміти і запам'ятати значення кожного слова, його будову, правильне написання, вимову.

З цієї книжки ти дізнаєшся про нерозлучних друзів – фразеологічні звороти. Це словник, у якому зібрано і пояснено фразеологізми, які найчастіше зустрічаються у підручниках та дитячих книжках. Побажаємо тобі, юний читачу, успішно опанувати словесне багатство української мови.

ПРОЧИТАЙ ТА ЗАПАМ'ЯТАЙ

У лексичній українській мові, крім окремих слів, існують **стійкі словосполучення, вирази й навіть цілі речення, що мають одне лексичне цілісне, здебільшого переносне значення, і воно наближається до значення окремого повнозначного слова:**

- байдики бити (ледарювати);
- наживати п'ятами (утекти);
- замилювати очі (брехати);
- клювати носом (дрімати);
- кров з молоком (здоровий);
- ані пари з вуст (мовчати).

Такі стійкі вирази називають фразеологізмами, а розділ мовознавства, що їх вивчає, називається фразеологією.

Фразеологічні звороти кожної мови характеризуються стійкістю лексичного складу.

У реченні фразеологізм виступає одним членом речення (Ми ніколи не кривили душею).

Фразеологізми можуть утворювати

синонімічні ряди (п'ятами наживати – дати драла – винести ноги)	антонімічні пари (хоч голки збирай – хоч око виколи)
--	--

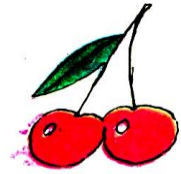
Основні джерела походження фразеологізмів

Мова народу	заварити кашу, тримати язика за зубами
Усна народна творчість	язиката Хвеська
Біблія	і один у полі воїн, земля обітована, наріжний камінь
Антична міфологія	ахіллесова п'ята, дамоклів меч

Близькими до фразеологізмів є прислів'я, приказки (Що посієш, те й пожнеш. Судженого конем не об'їдеш); крилаті вислови – загальновідомі слова видатних людей (Борітеся – поборете. Т.Шевченко); афоризми – стислі узагальнені думки (Краще вмерти стоячи, ніж жити на колінах).

АБВ

- ✚ *Ахіллесова п'ята* – вразливе місце.
- ✚ *З чистого аркуша* – розпочати заново.
- ✚ *Як з клоччя батіг* – поганий, нікудишній.
- ✚ *Як з батога тріснув* – дуже швидко.

Поміркуй.

- ▶ *Гладь коня вівсом, а не батогом.*
- ▶ *Батога з піску не сплетеш.*
- ✚ *Байдики бити* – лінуватися.
- ✚ *Нам батьківщини не ділити* – нам нема за що сваритися.

Поміркуй.

- ▶ *У світі одна, всім потрібна вона.*
- ✚ *Схилити на бік* – умовити когось прийняти чиюсь пропозицію, точку зору.
- ✚ *Відвести біду* – захистити когось від чогось.
- ✚ *Кидати (розсипати) бісер (перли) свиням* – говорити щось людям, які не можуть (або не бажають) зрозуміти того, що їм кажуть.
- ✚ *Борітеся – поборете!* – полум'яний заклик до боротьби за справедливу мету.

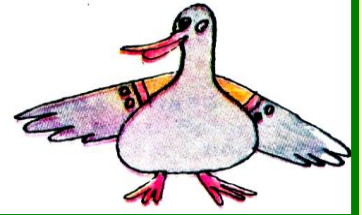
Запам'ятай!

Борітеся – поборете,
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая! (Тарас Шевченко, «Кавказ»)

- ✚ *Брат піднявся на брата* – запекла ворожнеча.
- ✚ *Мильна бульбашка* – про щось нетривке, нецінне.
- ✚ *Наздогад буряків, щоб дали капусти* – говорячи одне, робити натяк на щось інше.
- ✚ *Дев'ятий вал* – бурхливий вияв чогось.
- ✚ *Даватися взнаки* – неприємно нагадувати про себе.
- ✚ *Як з відра* – про дощ – проливний, рясний.
- ✚ *Як вареник у сметані (у маслі)* – жити безтурботно, у великих достатках
- ✚ *До нових віників пам'ятати* – надовго запам'ятати

ГГДЕЄ

- ✚ Давати (підносити) **гарбуза** – відмовляти женихові.
- ✚ Стріляти з **гармати** по горобцях – про невідповідність витрачених зусиль бажаним наслідкам.
- ✚ Хоч з **гармати** стрілай – про міцний сон.
- ✚ **Глек** розбити – посваритися.
- ✚ Сидіти на **голках** – нервувати.
- ✚ **Голки** загаяти – в'їдливо, дошкульно говорити.
- ✚ **Голиці** ніде впасти – дуже тісно.
- ✚ Шукати **голку** в сні – шукати те, що неможливо знайти.
- ✚ Як з **голки** – про щось нове, тільки що пошите, виготовлене.

Поміркуй.

- ▶ Важко знайти голку у стіжку сіна.
- ✚ Як **горохом** сипати – говорити дуже швидко.
- ✚ В одну **дудку** грати – бути заодно з ким-небудь.
- ✚ **Грати** на нервах – дратувати, нервувати когось.
- ✚ **Грати** першу скрипку – бути найголовнішим в чомусь.
- ✚ Хоч **греблю гати!** - дуже багато.
- ✚ Як **грім** з ясного неба – раптово, несподівано.
- ✚ Мов **гаву** ковтнути – мовчати.
- ✚ **Гав** ловити – нічого не робити, бути неуважним.
- ✚ **Гедзь** напав на кого – про людину, яка нервує.
- ✚ Аби **день** до вечора – абияк, без інтересу.

Поміркуй.

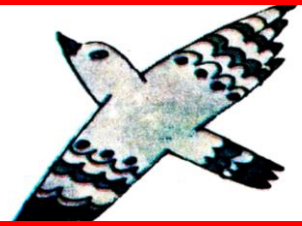
- ▶ Не хвали день зранку, а хвали увечері.
- ✚ **Джмелів** слухати – бути в стані запаморочення.
- ✚ В усі **дзвони** дзвонити – говорити багато, повсюдно розголошувати щось.

Поміркуй.

- ▶ Чув дзвін, та не знає, де він.
- ✚ Як на **долоні** – дуже видно.
- ✚ Наламати **дров** – допустити багато значних помилок.
- ✚ Ні в **дрова**, ні в тріски – невлад, не до речі.
- ✚ **Дамоклів** меч - про щось неподоланне, що загрожує людині
- ✚ «**Еврика!**» - вираження радості при несподіваному відкритті чи вдалій думці.

ЖЗ

- ✚ **Жабі** по коліно – неглибоко.
- ✚ Не шкодувати **живота** – віддати життя без жалю.
- ✚ Покласти **життя** на вівар – пожертвувати собою.
- ✚ У **жменю** не вбереш – дуже багато.

Поміркуй.

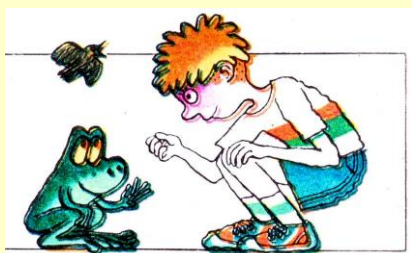
Чужого візьми жменю – твоє будуть брати пригорщами.

- ✚ **Круті заходи** – суворі, рішучі дії.
- ✚ **Залізна завіса** – грізна, неподоланна перешкода.
- ✚ **За сімома замками** – щось дуже потаємне, приховане.
- ✚ **Скласти зброю** – припинити боротьбу.
- ✚ **Зачиняти двері перед кимось** – позбавляти можливості займатися чим-небудь.
- ✚ **Зірки з неба хапати** – відзначатися неабиякими здібностями, розумом.
- ✚ **Народитися під щасливою зорею** – мати щастя у житті.
- ✚ **Мов заціпило** – хтось утратив здатність говорити, замовкнути.
- ✚ **Мов з-під землі** – з'явитися раптово.
- ✚ **На макове зерно** – дуже мало.
- ✚ **Виливати злість** – спрямувати на когось незадоволення, гнів.
- ✚ **Впадати в зневіру** – розчаровуватися.
- ✚ **Замовляти зуби** – відвертати увагу від чогось, переводити розмову на інше.
- ✚ **Скрипіти зубами** – виявити гнів, роздратування.
- ✚ **Стиснувши зуби** – через силу.
- ✚ **На заході літ** – на схилі віку – в кінці життя.
- ✚ **До зір** – дуже високо.

Поміркуй.

Краще синиця в жмені, ніж журавель у небі.

За двома зайцями поженешся, жодного не спіймаєш.

ІЙК

- ✚ *Абеткова (прописна) істина* – загальновідома, елементарна річ.
- ✚ *Іти до рук* – хтось легко дістає, добуває, здійснює щось.
- ✚ *Іти навпростець* – говорити, діяти прямо, відверто.
- ✚ *Іти на поводу* – діяти за чиєюсь вказівкою, сліпо підкоряючись чийсь волі, бути залежним у своїх вчинках.
- ✚ *Іти проти вітру* – діяти рішуче, усупереч обставинам.
- ✚ *Кайдани рвати* – заклик до боротьби.

Запам'ятайте!

Поховайте та вставляйте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.
Т.Г.Шевченко

- ✚ *Калачем не заманити* – не привабити когось якоюсь принадою.
- ✚ *Камінь на душі* – перебувати у пригніченому настрої.
- ✚ *Камінь наріжний* – основоположний елемент.
- ✚ *Гнути кирпу* – гордовито триматися, зазнаватися.
- ✚ *За словом у кишеню не лізти* – бути дотепним та метким у розмові.
- ✚ *Троянський кінь* – хитрі, підступні дії.
- ✚ *Засівати кістками* – загинути передчасно в бою, захищаючи когось, щось.
- ✚ *Кісткою в горлі стояти* – перешкоджати.
- ✚ *Вибивати з колії* – робити когось непрацездатним, неспроможним виконувати щось.
- ✚ *Зачароване коло* – скрутне становище, безвихідь.
- ✚ *Комара задушити* – наїстися.
- ✚ *Комар носа не підточить* – дуже якісно.
- ✚ *Без кінця краю* – щось дуже довго триває.
- ✚ *Ставити крапки над «і»* - з'ясувати щось до кінця.
- ✚ *Крапля у морі* – мізерна частина чогось.
- ✚ *Як (мов) дві краплі води* – подібний, дуже схожий.
- ✚ *Кури не клюють* (зі сл. гроші) – дуже багато.
- ✚ *Передати куті меду* – переборщити, перебільшити.

ЛМН

- ✚ *Перша ластівка* – перші ознаки, початок чогось.
- ✚ *Внести свою лепту* – внесок формально малий, але значущий своєю цінністю.
- ✚ *Люлька миру* – символ примирення, припинення війни (за звичаєм деяких народів, колишні противники разом палили люльку).
- ✚ *Майстер на всі руки* – людина, вправна у всякому ділі.

Поміркуй.

- ▶ *Діло майстра* величає.
- ▶ *У майстра* золоті руки.
- ✚ *Хоч картину малюй* – дуже гарний на вроду; про щось надзвичайно красиве;
- ✚ *Вести мову* – говорити, заводити *мову* – починати говорити про кого-небудь, що-небудь;
- ✚ *Спалити мости* – рішуче порвати з чимось;
- ✚ *Продавати з молотка* - продавати способом прилюдного торга;
- ✚ *Моркву скребти* – сварити, лаяти когось;
- ✚ *Мотузки крутити з кого* – примушувати виконувати що-небудь, підкоривши когось своїй волі;
- ✚ *Бути на сьомому небі* – бути безмежно щасливим, вдоволеним;
- ✚ *З неба впасти* – несподівано з'явитися; легко дістатися комусь;
- ✚ *Попасти пальцем у небо* – сказати щось невлад; помилитися);

Поміркуй

- ▶ *Рада б мати до дітей небо* прихилити, а зорями вкрити.
- ▶ *На небо не скочиш, а в землю не закопаєшся.*
- ✚ *Від неділі до неділі* – протягом всього тижня;
- ✚ *Сім неділь на тиждень мати* – ледарювати;
- ✚ *Без ножа* різати кого – завдавати комусь неприємностей;
- ✚ *Гострити ножа* на кого – замишляти що-небудь проти когось;
- ✚ *Як ножем відрізати* – сказати різко, категорично;
- ✚ *Витикати носа* – виходити, виглядати звідкись;
- ✚ *Водити за ніс* - обдурювати, заводити в оману кого-небудь;
- ✚ *Дерти носа* – зазнаватися, величатися;
- ✚ *Зарубати собі на носі* – запам'ятати;
- ✚ *Клювати носом* – дрімати, засинати;
- ✚ *Під носом* – дуже близько;

ОП

- ✚ Знати в **обличчя** – узнавати по зовнішності;
- ✚ Показувати справжнє **обличчя** – розкривати справжні наміри;
- ✚ Відкрити **очі** комусь – зробити відомою правду про кого-небудь, розкрити справжню суть;
- ✚ В **око** впасти кому – бути поміченим кимсь, сподобатися комусь;
- ✚ Замилювати **очі** – навмисне приховувати хиби, недоліки, обманювати кого-небудь;
- ✚ Кліпати **очима** перед кимсь – виявляти збентеження, розгубленість;
- ✚ Колоти **очі** кому – дорікати кому-небудь, викликати роздратування;
- ✚ Куди **очі** дивляться – будь-куди, без визначеного напрямку іти, їхати;
- ✚ На **папері** – у вигляді тисма, чого-небудь записаного, але не виконаного;
- ✚ **Папір** переводити – писати невміло, без користі, без потреби;
- ✚ Як на **папері** списаний – про щось добре видно, зрозуміло;

Запам'ятай!

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!

Нащо стали на папері
Сумними рядами. Т.Г.Шевченко

- ✚ Бути під **парами** – бути готовим вирушити в путь;
- ✚ На повних **парах** – дуже швидко рухатися;
- ✚ Ні **пари** з вуст – мовчати, мовчки, тихо;
- ✚ Два чоботи – **пара** – про двох людей, схожих між собою характером, поглядом, вартих один одного;
- ✚ На **парі** власних – пішки;
- ✚ Як (мов, наче, неначе) **писанка** – а) дуже строкатий або яскраво розмальований; б) дуже гарний, красивий; в) вродливий.

Поміркуй.

▶ Неначе писанка село... Т.Г.Шевченко

- ✚ І не **питай** – не сподівайся на що-небудь хороше;
- ✚ Лізти в **пляшку** – сердитися, гніватися без причини;
- ✚ Збити з **пантелику** – розмовами або діями відволікти від чогось основного, заплутати;
- ✚ Треті **півні** – уживається для позначення світанку;

Ще **треті півні** не співали,
Ніхто ніде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,

Та ясен раз у раз скрипів. Т.Г.Шевченко

РСТ

- ✚ Давати **раду** – підказувати кому-небудь, як треба діяти, що робити;
- ✚ Держати **раду** – радитися з ким-небудь;
- ✚ Коли **рак** свисне – ніколи не буде чогось;
- ✚ Пекти **раків** – червоніти від сорому;
- ✚ У баранячий **ріг** зігнути – примусити кого-небудь бути покірним, сумирним;
- ✚ Брати бика за **роги** – діяти рішуче, починаючи з найважливішого;
- ✚ Кидати **рукавичку** – застаріле – викликати на дуель, поєдинок; спортивне – вступати в боротьбу з ким-небудь;
- ✚ Брати **рушники** – засватати;
- ✚ Ставати на **рушнику** – брати шлюб, одружуватися;
- ✚ Недовго **ряст** топтати – хто-небудь швидко помре;
- ✚ Топтати **ряст** – жити, ходити по землі;
- ✚ Підкласти **свиню** кому – завдати прикроців комусь, діяти підступно;
- ✚ Ні **світ** ні зоря – дуже рано;
- ✚ З'явитися на **світ** – народитися;
- ✚ Іти у **світ** – йти кудись далеко, надовго покидаючи рідну домівку;
- ✚ На край **світу** – дуже далеко;
- ✚ По всіх **світах** – скрізь;
- ✚ Братися на **світанок** – починати світати;
- ✚ Буде й на нашій вулиці **свято** – здійсняться надії, сподівання; переможе справедливість;
- ✚ Як крізь сито – густо, безперервно сіятися (про дощ, мряку);
- ✚ Чистий, як скло – надзвичайно прозорий (про матеріал, речовину, рідину); дуже чесний, відвертий (про людину);
- ✚ **Слимаковим** ходом – дуже повільно;
- ✚ Вскочити в **сливки** – осоромитися;
- ✚ Виносити **сміття** з хати – розголошувати що-небудь неприємне, що відбувається в родині або в якомусь колективі;
- ✚ Боятися, як торішнього **снігу** – зовсім не боятися;
- ✚ Як **сніг** на голову – зненацька, несподівано, раптово;
- ✚ Торішнього **снігу** не випросиш у нього – дуже скупий хтось;
- ✚ Ніби не **снідав** хто – хтось млявий, довго, повільно робить щось;
- ✚ Хоч **сокиру** вішай – про важке, задушливе повітря у приміщенні;
- ✚ Залишитися в одній **сорочці** – дійти до крайньої матеріальної скрути;
- ✚ Зняти останню **сорочку** (з себе) – поділитися з ким-небудь усім, що тільки є у когось;
- ✚ У **сорочці** родитися – бути щасливою людиною;

- ✚ Держатися за **спідницю** – не проявляти самостійності, підкорятися волі якої-небудь жінки;
- ✚ Підпирати **стелю** головою – дуже високий;
- ✚ Де Макар **телят** пасе – дуже далеко, невідомо де;
- ✚ Золоте **теля** – влада грошей, золота;
- ✚ Шлях, устелений **терном** – життєвий шлях, сповнений труднощів;
- ✚ **Терновий** вінок (вінець) – символ страждання;
- ✚ Без року **тиждень** – зовсім недавно;
- ✚ Сім неділь на **тиждень** справляти – ледарювати;
- ✚ Сім п'ятниць на **тиждень** у кого – хтось часто змінює свою думку, свої рішення;
- ✚ Ні в **тин** ні в ворота – нікуди не годиться, недоречно, не до ладу казати;

уфх

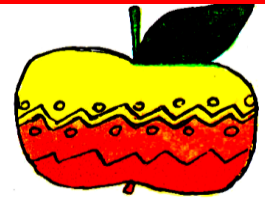
- ✚ Згуцати **фарби** – надміру підсилювати, перебільшувати що-небудь;
- ✚ Малювати рожевими **фарбами** – зображувати що-небудь кращим, ніж є насправді;
- ✚ Моя **хата** скраю, я нічого не знаю – мене не стосується;
- ✚ Не держатися **хати** – часто не бувати вдома;
- ✚ **Хвилина** в **хвилину** – точно у визначений час;
- ✚ Вільна **хвилина** – не заповнений роботою вільний час;
- ✚ В одну **хвилину** – дуже швидко;
- ✚ З **хвилини** на **хвилину** – в найближчий час, ось-ось;
- ✚ З **хворої** голови на здорову перекладати – звалювати з винного на невинного;
- ✚ Легкий **хліб**, легкі **хліба** – заробіток без всякої праці, нескладна робота;
- ✚ Жити не **хлібом** єдиним – мати духовні інтереси.

ЦЧШ

ЩЮЯ

- ✚ Як з **цапа** вовни, як з **цапа** молока – нічого немає, немає ніякої користі;
- ✚ Ні за **цапову** душу – даром, марно, ні на що;
- ✚ Як з **цебра**(відра) лити – про великий дощ;
- ✚ **Цукром**(медом) не годуй – про пристрасть до чогось;
- ✚ Дух **часу** – погляди, смаки суспільства певної епохи;
- ✚ На **часі** – на черзі дня;
- ✚ Не **час** – не слід чогось робити;
- ✚ Проходити **червоною** ниткою – бути основним у чому-небудь;
- ✚ Пускати **червоного** півня – підпалювати, знищувати пожежею;
- ✚ **Червоний** як рак – багровий від гніву, сорому тощо;
- ✚ Іти своєю **чергою** – відбуватися само собою;
- ✚ На **черзі** стояти, бути – бути першим у певному порядку;
- ✚ Два **чоботи** – пара – двоє однакових людей, вартих один одного;
- ✚ Лизати **чоботи** – підлабузнюватися до кого-небудь;
- ✚ Бити **чолом** – уклінно просити;
- ✚ З ясним **чолом** – про чесну, морально чисту, щирю людину;
- ✚ На **чолі** з ним – керований ким-небудь;
- ✚ І **швець**, і **жнець**, і на дуду **грець** – майстер на всі руки;
- ✚ Ні **швець**, ні **жнець**, ні на дуду **грець** – про невмілу людину;
- ✚ Залишитися без **штанив** – розоритися, залишитися без засобів існування;
- ✚ Протирати **штани** – довго навчатися без користі;
- ✚ **Шулікою** налітати – раптово, хижо накидатися, нападати;
- ✚ Відкладати справу у довгу **шухляду** – зволікати з чимось, затримуючи здійснення його на тривалий, невизначений час;

Запам'ятай.

Шухляда – чотирикутна висувна коробка для зберігання дрібних речей в столі, шафі.

- ✚ Перебиватися з **юшки** на воду – жити дуже бідно;
- ✚ Нашого поля **ягода** – про людину, подібну до кого-небудь своїм характером, поведінкою.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. За записаними відповідями ви прочитаєте назву країни, з мешканцями якої ми познайомилися.

1. 25 літера українського алфавіту?

2. Іменник, який складається з трьох букв, входить до складу прислів'я, перша частина якого: десять разів відміряй, а

3. Як вимовляється 7 буква алфавіту?

4. Орфограма, яка зустрічається у слові молоко.

5. Частина слова магія, яку можна записати при переносі в наступному рядочку.

2. Закінчити речення за допомогою фразеологізмів, поданих у довідці.

З'ясувати їх походження.

1) Місто він своє знає як.... 2) Нові будинки ростуть як 3) Крутиться зранку до вечора як 4) Схожі ми з сестрою як 5) Що йому не кажи, йому все як 6) Приїзд давніх друзів був як 7) Дощу цієї весни було мало як 8) Після хорошої зарядки сон як 9) Коли ми піднялися на гору, село було видно як 10) Дізнавшись, що починається футбол, Сашка як

Довідка. Свої п'ять пальців, гриби після дощу, муха в окропі, дві краплі води, з гуски вода, сніг на голову, кіт наплакав, рукою зняло, на долоні, вітром здуло.

3. Який із поданих фразеологізмів відповідає слову:

- ніколи а) тоді як рак свисне; б) дійти до краю; в) бити байдики;
- бідувати а) у чорта на болоті; б) не меду пити; в) змотувати вудочки;
- викрити а) хоч око виколи; б) кури не клюють; в) зірвати маску;
- дошкуляти а) ґрати на нервах; б) намолоти дурниць; в) намотати собі на вус;
- приборкати а) як корова язиком злизала; б) обламати роги; в) язиком чесати;
- перемогти а) терпіти скруту; б) дійти до краю; в) узяти гору;
- сумний а) мов у воду опущений; б) горить у руках; в) нести хрест;
- швидко а) мов у воду опущений; б) як корова язиком злизала; в) узяти гору;
- голодний а) і крихти в роті не було; б) одного поля ягоди; в) кинути тінь;
- осоромитися а) вскочити в сливки; б) сісти маком; в) ґрати першу скрипку;
- щасливий а) сім п'ятниць на тиждень; б) злий геній; в) бути на сьомому небі.

4. Прочитати подані афоризми, крилаті вислови, запам'ятати їх походження. Увести деякі з них у прості речення.

1. Борітеся — поборете! — слова з поеми Т. Г. Шевченка «Кавказ» (це полум'яний заклик до боротьби проти національного й соціального гноблення).

2. Через терни до зірок — латинський вислів (походить з твору давньоримського письменника і філософа Сенеки).

3. Буря в скляниці води — вислів належить французькому письменникові і філософу Ш. Л. Монтеск'є (велике хвилювання з незначного приводу, дрібної події, які штучно роздуваються).

4.3 корабля на бал — вислів належить російському письменникові О. Пушкіну (різка й несподівана зміна обставин).

5. Для слави козацької — усталений зворот, широко вживаний у думах та історичних піснях.

5. Дібрати до поданих фразеологічних зворотів антонімічні й увести їх у речення.

1) Хоч голки збирай — 2) Рукою подати — 3) Як з хреста знятий — 4) Як кішка з собакою — 5) Приходити до пам'яті —

Довідка: хоч око виколи; за тридев'ять земель; кров з молоком; душа в душу; втратити свідомість.

6. Прочитати текст. Знайти улюблені вирази дідуся й бабусі. Пояснити, чому вони викликали непорозуміння в дітей.

ВЕРЕМІЙ

Це дідусь хороший мій,
Звуть його так — Веремій.
Так він дивно розмовляє,
Що поспробуй зрозумій.
В цирку був я з дідусем —
Ми там бачили усе:
І жонглера, і ведмедя
На швидкім велосипеді...
Я крутивсь, дідусь спитав:
— Ти прийшов ловити гав?
Ну й дідусь мій, Веремій!
Що він каже? Зрозумій.
Грались ми з Рябком кудлатим —
Посварилися із братом.
Брат мовчав, і я мовчав,
А дідусь обох повчав:
— Так до бійки недалеко!
Що це ви розбили глека?
Братик, плачучи, сказав:
— Глека я не розбивав!
Ну й дідусь мій, Веремій!
Що він каже? Зрозумій.
Ми були біля криниці,
З неї я хотів напиться.
Нахилиюсь, гнуся, гнусь —
До води ж не дотягнусь...
А дідусь мій: — Що? Попив?
Шилом патоки вхопив?
Знов мені не зрозуміло:
Тут — ні патоки, ні — мила.
Ну й дідусь мій, Веремій!
Що він каже? Зрозумій.

Братик спатъ нїяк не хоче:
Хоч і сонні в нього очі,
Вередує: — Я не ляжу!
— А дідусь ласкаво каже:
— От якби ти зараз ліг,
Ти б заснув без задніх ніг!
Братик ліг, питає в нього:
— Де ж у мене задні ноги?
Ну й дідусь мій, Веремій!
Що він каже? Зрозумій.
Я, сестричка й менший брат
Втрюх збирали виноград,
Сперечалися ми все:
Хто з нас кошик понесе?
Дідуся ми розгнівили:
— Що ви кашу заварили?
— Де ж та каша? — мовив брат.
— Ми ж збирали виноград!
Ну й дідусь мій, Веремій!
Що він каже? Зрозумій.
(Грицько Бойко)

7. Розв'язати тестові завдання.

1. Про значення фразеологізмів можна довідатися у:
А орфоенічному словнику;
Б тлумачному словнику;
В фразеологічному словнику;
Г орфографічному словнику.
2. Позначити рядок, у якому подано значення фразеологізму йти на муху з обухом:
А когось набридливо й уїдливо діймати, драгувати;
Б витратити великі зусилля на щось незначне, не варте уваги;
В бути задерикуватим, гордовитим, пихатим;
Г виявляти незадоволення, роздратування кимось або чимось.
3. Позначити речення, що містить фразеологізм із значенням зазнаватися:
А водить за ніс, а правди не скаже;
Б полову їсть, а кирпу гне;
В говорить, як лисиця, а за пазухою камінь держить;
Г п'ятами киває, бо діла не знає.
4. Позначте фразеологізм, що є синонімом до слова визволятися:
А пройти і Крим, і Рим, і мідні труби;
Б ставати на диби;
В встромляти палиці в колеса;
Г рвати кайдани.

5. Позначте фразеологізм, що є антонімом до слова ледарювати:
А мозолити руки;
Б починати з нуля;
В відставляти губу;
Г бити лихом об землю.
6. Позначте рядок із фразеологізмами, що є синонімічними до виразу байдики бити:
А зуби їсти, побувати в бувальцях, пройти крізь вогонь і воду;
Б ловити гав, давати горобцям дулі;
В купатися в золоті, жити, як вареник у маслі;
Г продавати зуби, справляти смішки.
7. Позначте рядок із фразеологізмом, що є антонімічним до виразу опускати руки:
А влипнути в халепу;
Б сміятися на кутні;
В держати хвіст бубликом;
Г змішати з болотом.
8. Позначте рядок із фразеологізмом, що походить із мовлення спортсменів:
А чекати біля моря погоди;
Б грати першу скрипку;
В честь мундира;
Г удар нижче пояса.
9. Позначте рядок із фразеологізмом, що походить із мовлення водіїв:
А між молотом і ковадлом;
Б тріщати по швах;
В відпускати гальма;
Г хід конем.
10. Фразеологізм нести свій хрест походить із:
А Біблії;
Б античної міфології;
В художньої літератури;
Г народного побуту.
11. Позначте речення, що містить фразеологізм, який походить з античних джерел:
А Яка це іророва душа кидається глеками?
Б А стара скупенькою була, взявшись в боки, лазаря завела.
В Це була його ахіллесова п'ята!
Г Розбивають вчені між собою глеки: хто ж таки древніший – ми чи давні греки?
12. У реченні фразеологізм:
А не є членом речення;
Б є одним членом речення;
В кожне слово фразеологізму є окремим членом речення;
Г може бути або може не бути членом речення залежно від свого походження.

**ЗАПИШИ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ, ЯКИХ НЕМАЄ У СЛОВНИКУ,
ЗРОБИ ДО НИХ ПОЯСНЕННЯ**

A series of horizontal lines provided for writing the answer to the task above.